

Skraften och diskussionerna går höga i den stora seminariesalen på ett av Accras finaste hotell. Vi befinner oss i Ghana och firandet av International African Writers Day. Olika litteraturutövare från hela Afrika har samlats för den 24:e konferensen i ordningen, arrangerad av Panafri-can Writer's Association. Talarna är författare, poeter, forskare, bibliotekarier och förläggare. Temat i år är "Språk, bibliotek och bokindustrin – en angelägen agenda för Afrikas framtid". Alla områden som ingår i temat är ständigt aktuella då det handlar om skönlitterärt skrivande i de afrikanska länderna. Men kan vi tala om "en afrikansk litteratur"? Kontinenten har mer än 50 länder. Kan vi generalisera en så spridd konstform genom att rama in den geografiskt? Finns det några gemensamma referenser som gör att vi kan tala om "en afrikansk litteratur"?

Kanske kan vi tala om en afrikansk litteratur i samma termer som vi talar om en europeisk litteratur, en sydamerikansk litteratur eller en asiatisk litteratur. I ett världsvida berömt TED-talk berättar en av de mest välkända författarna från Afrika, nigerianska Chimamanda Ngozie Adichie, om faran med "en enda berättelse". "En enda berättelse" skapar stereotyper. Stereotyper behöver nödvändigtvis inte vara osanna, men de är inte heller kompletta. Faran är snarare när dessa stereotyper figurerar på ett liknande sätt i de berättelser vi läser och då utgör just "den enda berättelsen".

Litteratur är ett konstnärligt uttryck som är unikt och individuellt. Det som utgör "en europeisk litteratur" är möjligen att den geografiska kontexten innebär något slags gemensam nämnare. På samma sätt kan vi tala om en "afrikansk litteratur" – kontinenten Afrika är en geografisk gemensam nämnare som gör att det finns liknande beröringspunkter bland författare på den här kontinenten. Hos de flesta av världens författare kan vi tala om gemensamheter på ett allmänmänskligt plan, såsom livets utmaningar, samhället och relationer. Men det finns även gemensamma erfarenheter i ett kulturellt arv och i kontextuella skeenden. Detta kan förslagsvis utgöra en gemensam grund för en hel kontinents litteratur.

Den skriftliga litteraturen är en essentiell del av kulturlivet idag på de flesta håll i världen. Föregångaren, den muntliga litteraturen som banat väg för all skriftlig, har därefter hamnat i skuggan av den. I många afrikanska länder är detta muntliga berättararv så starkt att det kan märkas även i den skrivna litteraturen. Många författare började sin bana, starkt influerade av hur livets vardagliga skeenden uttrycktes i de muntliga berättelserna. Amos Tutuola från Nigeria skrev på 50-talet en av de första romanerna på kontinenten: "Palmvindrinkaren". Språket i boken är bruten engelska med starka influenser av tal-språk och muntligt sagoberättande, och inslag av vad vi idag kallar magisk realism. Den nyligen utkomna romanen "Vända Hem" av Yaa Gyasi från Ghana/USA, är en samling berättelser om människor, kronologiskt sammanlänkade i släktled. Starten är i 1700-talets slavtid i nuvarande Ghana, tidigare Guldkusten. Yaa Gyasi har i en intervju berättat att hon tänker på sitt språk och sina berättelser som att de berättas runt en eld. Bokens språk är således mycket lätt att ta till sig och dess innehåll får tankarna att vindla, kring slavhandeln och vad detta arv betyder för många människor idag.

Afrikanska länder är numera självständiga men kolonialismen är fortfarande högst levande. För författare har det koloniala arvet en svidande brännpunkt i språket. Vilket språk använder sig författare av idag? Många länders skolsystem är uppbyggt efter kolonialmaktens. Skolans språk blir då t.ex. engelska eller franska. För många barn är engelskan eller franskan inte ens ett andraspråk, utan kanske ett tredje- eller fjärdespråk. På den konferens vi bevisar i Accra står frågan om modersmål högst på agendan: Afrikanska ungdomar och barn måste ges möjlighet att

ESSÄ

En kontinent– flera språk och scener

Hur, eller ska vi ens, tala om en afrikansk litteratur? Karolina Jeppson, författare och lärare på folkhögskolekursen "En litterär resa genom Afrika, ställer den nödvändiga frågan.

Yaa Gyasi från Ghana/USA under ett Sverigebesök tidigare i år. Gyasi har skrivit den kritikerhyllade "Vända hem".

skriva på sitt modersmål. "Detta är en annan fas av vår frigörelse från kolonialismen", säger Kwasi Gyan Apenteng, ordförande för Ghana Association of Writers. En annan författare säger att oavsett om kolonialspråket måste användas gör den afrikanske författaren språket till sitt eget, det sker en "kreolisering". Språket är förknippat med vår identitet och kultur. Men språkfrågan har än fler aspekter för afrikanska författare – det handlar även om vilka som läser. Var finns de och vilka språkgrupper tillhör dem? Det handlar om möjligheter till publicering och ett kommersiellt intresse från en potentiell förläggare som ofta föredrar kolonialspråket för att nå ut. Författaren Ngugi wa Thiong'o är en av förkämparna för varje författares rätt att uttrycka sig på sitt modersmål. Han är Kenyas mest berömde författare, men har valt att i första hand skriva på sitt eget språk kikuyu framför engelskan. Allt fler följer Ngugi wa Thiong'os språkliga kamp och ett exempel är det unga författarkollektivet i Kenya som kallar sig Jalada. De har i samarbete med Ngugi wa Thiong'o översatt hans fabel "Den upprättade revolutionen" till 54 afrikanska språk.

Den muntliga litteraturens livfulla uttryck och den ökade öppenheten till att uttrycka sig på sitt eget språk kan vi se i "spoken word"-scenen, det vill säga estradpoesin. Under de senaste tio åren har olika fora för estradpoesin exploderat i exempelvis Zimbabwe, Kenya, Ghana och Burkina Faso. Afrikanska länder är förstas inte ensamma om detta. Då fenomenet poetry slam uppstod i USA på 90-ta-

let – det vill säga att framföra dikter på scen inför andra och att tävla i att framföra dem – spred konceptet sig snabbt. I länder som Zimbabwe där yttrandefriheten är begränsad, blev poesiscenen under krisåren 2007-2008 en effektiv och levande kanal för att få uttrycka sig fritt inför en publik på sitt modersmål eller på engelska. Harare Book Café hade ett flertal gånger i veckan arrangemang med öppen scen, bland annat den återkommande scenkvällen House of Hunger. Namnet är hämtat ifrån en boktitel av den välkände zimbabwiske författaren Dambudzo Marechera. I Burkina Faso har "slam"-scenen vunnit mark de senaste åren i samband med den folkliga resningen år 2014, då presidenten Compaoré tvingades avgå efter 30 år vid makten. Förgrundsgestalter för det enorma folkliga engagemang som ledde till hans avgång var två rappare, tillika folkliga poeter, Smockey och SamsK le Jah. År 2016 organiserades den första nationella poetry slam-tävlingen i Burkina Faso. Språket är mestadels franska, men poesin framförs även på lokala språk.

Andra beröringspunkter i de afrikanska författarskapen är förstas det som berör många, genom arvet ifrån människors kamp för självständighet och den ofta smärtfyllda vägen dit. Trots att nationell självständighet idag är nådd är det inte en garanti för att något ska bli mer på folkets egna villkor, vilket zimbabwierna med råge fått erfara. I en levande gestaltning kan vi läsa om hur ett gäng barn lever sin vardag i en stor stad i Zimbabwe under krisåren – NoViolet Bulawayo skriver fram livet ur barnens ögon på det mest fascinerande sätt, bland annat hur de klarsynt ifrågasätter vita hjälparbetares moral. En annan självständighet är den ifrån traditionen. I boken "Förändringar" av Ama Ata Aidoo från Ghana beskrivs hur en självständig fränksild karriärkvinna i huvudstaden förälskar sig i en ny man som vill gifta sig med henne. Aidoo skildrar huvudpersonen då hon inser att valet nu är att bli hans andrahustru. De många afrikanska författarna i diasporan utgör med sina berättelser en viktig del av denna svärdefinierade litteratur. Författaren Taiye Selasi grundade begreppet "afropolitan". Med det menas en modern individ med rötter i ett afrikanskt land som lever på olika platser i världen och därför hanterar flera olika språk och kulturella identiteter.

Så kan vi då tala om "en afrikansk litteratur"? Frågan är nödvändig att ställa sig eftersom vi ofta har en begränsad kännedom om författarskap på den afrikanska kontinenten. Endast en bråkdel författare finns översatta till svenska. Detta beror ofta på att vi generellt har begränsad kännedom om Afrika. Och detta i sin tur beror ofta på att vi är matade med "en enda berättelse" av denna massiva kontinent. Det finns mycket att läsa och lära om livet, historien och det skönlitterära språket i de afrikanska författarskapen. Kanske kan vi tala om "en afrikansk litteratur" men i så fall i termer av komplexitet – såväl konstnärligt, kulturellt som geografiskt.

KAROLINA JEPSPON

● Frilansjournalist, författare och lärare på Österlens folkhögskola, på kurserna En litterär resa genom Afrika och Kreativt skrivande.